

ÚVOD DO TRESTNÍHO PRÁVA
hmotného a procesního – I

obecná část

Prof. JUDr. V. Kratochvíl

TRESTNÍ PRÁVO HMOTNÉ

PŘEDNÁŠKA I.:

- *Obecné výklady o trestním právu hmotném a trestní odpovědnosti*
- **1. Pojem a druhy trestního práva hmotného (TPH)**
 - **Pojem:**
 - TPH je odvětví právního řádu, jehož normy upravují předpoklady trestní odpovědnosti fyzických osob a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření za spáchané trestné činy dospělých a provinění mladistvých, čímž chrání zájmy společnosti, ústavní zřízení ČR, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob
 - **Druhy:**
 - TPH *vnitrostátní* existuje ve dvojí podobě:
 - TPH dospělých (věk 18 - ...+)
 - Od 9. 2. 09 *platný* a od 1. 1. 10 *účinný* zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (TrZ), § 110 TrZ: tr. zákon (TZ) = TrZ + ZSM; TrZ ve znění zák. č. 306/2009 Sb.
 - TPH mladistvých (věk 15 – 18) zák. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (ZSM), ve znění zák. č. 41/2009, 306/2009 Sb.

Důvod dělení:

čl. 32 Listiny: „Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena“

■ 2. Funkce trestního práva hmotného (TPH)

- F. **ochranná**: TPH jako „*ultima ratio*“, subsidiarita tr. represe (§ 12/2 TrZ), TPH chrání své objekty až jako prostředek „poslední instance“, tzn. jen před trestnými činy/proviněními; např. majetek: krádež hodinek za 3 000,- Kč je jen přestupek (§ 50 PZ), ... za 8 000,- Kč trestný čin/provinění (§ 205, § 138 TrZ), TPH není univerzální prostředek ochrany, proti méně závažným útokům chrání jiná právní odvětví, tj. ObčP, ObchP, SprPrTrestní, FinPr aj.;
- F. **preventivní**: individuální (IP) a generální prevence (GP), IP je prostředkem GP, nikoli naopak, to by se jednalo o *exemplární* trest;
- F. **represivní**: individuální represe (IR), zabraňuje pachateli v další trestné činnosti, působí také individuálně preventivně, „*generální* represe“ je z podstaty věci v českém TPH *vyloučena*, s represí je spojena újma trestem, jeho (subsidiární) citelnost, § 38/2 TrZ;
- F. **regulativní**: zákonné vymezení předpokladů trestní odpovědnosti a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření; z. *není zločinu ani trestu bez zákona* (§ 1, § 12/1, § 13 - definice trestného činu), § 52 (katalog trestů), § 98 (katalog ochranných opatření) TrZ; § 6 (definice provinění mladistvého), § 10 (katalog opatření pro mladistvé) ZSM;

■ 3. Základní zásady trestního práva hmotného (TPH) - výběr

– Z. subsidiarity trestní represe

- vychází z principu TPH jako *ultima ratio*, je vyjádřena v § 12/2 TrZ:
 - Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech NATOLIK společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.

– z. individuální trestní odpovědnosti fyzických osob (ITOF)

- vzhledem k funkcím TPH je tradičně činěn odpovědným fyzický subjekt, na něhož lze působit preventivně a represivně, § 22 až 26 TrZ, § 5 ZSM;
- protikladem ITOFO je trestní odpovědnost právnických osob (TOPO), tj. kolektivit fyzických subjektů; TPH ČR nezná kolektivní trestní odpovědnost;
- návrh zákona o TOPO 2. 11. 2004 PS ČR zamítnut; 2011 - znovu předložen do PČR;

– Z. trestní odpovědnosti za vinu (subjektivní TO)

- odpovědnost výlučně za zaviněné jednání (úmysl § 15, nedbalost § 16, omyl § 18, 19);
- protikladem je odpovědnost objektivní, bez ohledu na zavinění; např. v OP;

– Z. zákazu analogie TZ k tíži pachatele

- jen TZ stanoví znaky trestného činu, provinění; podzákoný předpis nikoli;
- konkrétní čin, přímo neodpovídající TZ-u, byť podobný jeho ustanovení, nemůže být trestný; např. opuštění seniora, mentálně na úrovni dítěte, nebylo podle § 212 tz trestným činem, a. vyloučena; srov. § 195 TrZ, který dopadá přímo i na opuštění seniora;

– Z. zákazu retroaktivity TZ k tíži pachatele

- TZ nepůsobí zpětně, ale jen „dopředu“ § 1 až 3 TrZ; TZ nejprve stanoví, co je trestné, poté lze tyto činy jako trestné postihovat; nikoli naopak; např. provozování prostituce ohrožující mravní vývoj dětí (§ 190 TrZ) před 1. 1. 10 nebylo trestné, proto je nelze po tomto datu trestat, je-li spácháno dříve; naopak platí příkaz retroaktivity ve prospěch pachatele; např. trestná nedovolená výroba lihu (§ 194a tz), podle TrZ beztrestná;
- důvodem této zásady je požadavek právní jistoty a předvídatelnosti práva;

– Z. jednoty trestní prevence a represe

- prvotní individuální prevence a generální prevence (§ 39/1 TrZ, poslední věta, § 1/2 ZSM) musí být *vyvážené* s individuální represí (§ 38/2 TrZ);

– Z. účelnosti trestu

- pouze náprava ve smyslu TrZ (§ 39/1, § 58/1), § 3/1 ZSM, ne „všeobjímající“ účelnost ...;

– Z. přiměřenosti trestu

- pouze ve smyslu kritérií stanovených v § 39 a násl. TrZ ...; TČ + osobnost pachatele;

■ 4. Místo trestního práva hmotného v právním řádu ČR

- z ochranné funkce (TPH jako „ultima ratio“) vyplývá jeho místo na konci „pelotonu“ (právního řádu) , v němž jinak více méně svorně „šlapou“ ostatní – mimotrestní právní odvětví, v čele s ústavním právem, nositelem „žlutého“ trikotu;
- TPH jako „poslední“ neplní funkci pouze doprovodného a sběrného „vozidla“, nýbrž řeší případy, na které svými nástroji nestačí mimotrestní právní odvětví; viz příklad s krádeží hodinek ... TPH x SprPTrestní;
- tím je dán i vztah TPH např. k ústavnímu, rodinnému, občanskému, obchodnímu, finančnímu, správnímu právu;
- specifická je vazba TPH k trestnímu právu **procesnímu (TPP)** , které naopak ruku v ruce s TPH řeší ony případy, na něž „nestačí s dechem“ ostatní mimotrestní odvětví práva;
- TPH + TPP jsou svým způsobem „spojité nádoby“, jedno bez druhého by nemohlo efektivně fungovat, stejně jako nemůže fungovat „spotřebič“ (TrZ) bez „návodu na použití“ (TrŘ);
- výše uvedená charakteristika je zjednodušená nadsázka, ve skutečnosti jsou věci podstatně složitější ...

■ 5. Trestní právo hmotné a související neprávní obory

- **TPH + kriminologie** – nauka o kriminalitě ..., tj. o tom, kdo a proč ji páchá, jaká je její povaha a četnost, jak ji kontrolovat ...
 - bez kriminologie by bylo TPH „bezzubé“, neboť by nevědělo proti čemu vlastně působit ...
- **TPH + penologie (penitenciaristika)** nauka o trestech vůbec (o odnětí svobody zvláště), tj. o jejich výkonu a účincích ...
 - bez penologie by bylo TPH rovněž „bezzubé“, neboť by nevědělo jakými sankcemi na pachatele kriminality působit ...
- **TPH + kriminalistika** - nauka o stopách a jiných důkazech a o metodách úspěšného odhalování zločinu ...
 - bez kriminalistiky by bylo TPH rovněž „bezzubé“ v tom smyslu, že by bez ní navíc i TPP poněkud „bezbranné“ nevědělo jak na kriminalitu efektivně „vyzrát“ ...

■ 6. Vnitrostátní prameny trestního práva hmotného

- *zákonné* prameny
 - TPH je právo výlučně zákonné, obsažené může být jen v zákonech; TZ (TrZ + ZSM); popř. v ú. z.;
- *podzákonné* prameny
 - TPH obsažené v podzákonných pramenech, např. v nař. vl. č. 453/2009 Sb., není v souladu s Listinou ... (čl. 39);
- *nálezy Ústavního soudu (ÚS)*
 - pramenem TPH jsou pouze nálezy pléna ÚS, nikoli nálezy senátů, které se týkají konkrétní věci;
- *mezinárodní smlouvy (MS)*
 - MS ve smyslu čl. 10 Ústavy nejsou pramenem TPH, mají pouze před TZ přednost při aplikaci, stanoví-li MS něco jiného; např. čl. 7/2 EULPZS, výj. ze zákazu retroaktivity k tíži x § 2/1 TrZ;
- *právní akty evropského práva*
 - sekundární evropské právo není pramenem TPH, nicméně právo EU má na TPH jistý vliv a účinek, včetně implementace; to se projevuje v procesu evropeizace vnitrostátního TPH (§ 260 TrZ);

■ 7. Struktura a působnost trestního zákona, jeho výklad a aplikace

– **struktura TZ:**

- **obecná část TrZ** : „vytknutí před závorku“; obecné definice pojmů, které používá část zvláštní ve skutkových podstatách; např. trestný čin § 13, zavinění § 15, § 16, věk § 25, (ne)příčetnost § 26 apod.
- **zvláštní část TrZ** : ona „závorka“ obsahující navíc typická specifika jednotlivých druhů trestných činů, jejichž znaky jsou obsaženy ve skutkových podstatách; např. úřední osoba § 329, matka novorozeněte § 142, pomluva § 184 TrZ apod.
- **struktura ZSM** je opřena o kritéria daná jeho účelem § 1/1;

– **působnost TZ:**

- právně závazný dopad TZ na jednání fyzických subjektů (pachatelů) podle hlediska času (§ 2, § 3 TrZ), místa (§ 4 a násl. TrZ), osoby a věci; podle toho se dělí působnost na **časovou, místní, osobní** a **věcnou**; s časovou působností souvisí z. zákazu retroaktivity TZ k tíži pachatele ...;

– **výklad TZ:**

- zjišťování obsahu právních norem obsažených v TrZ, ZSM (**Znát zákony neznamena znát jejich slova, ale pochopit jejich význam a působení**); druhy výkladu: např. soudní, vědecký, gramatický, systematický, logický, doslovný

– **aplikace TZ:**

- **přímé** použití ustanovení TrZ, ZSM na konkrétní případ, který je tomuto ustanovení subsumován (podřazen); § 205 na spáchanou krádež ...
- **nepřímé** – analogické – použití TrZ, ZSM na konkrétní případ je vyloučeno, pokud jde k tíži pachatele; viz z. zákazu analogie k tíži ...

■ 8. Trestní odpovědnost

- druh právní odpovědnosti spočívající v sankční, nebo jiné kvalifikované reakci státu na spáchaný trestný čin, provinění, zaměřené na pachatele, který je povinen se jí podrobit, a to i za použití donucení:
 - „jiné druhy“ právní odpovědnosti: občanskoprávní ...
 - „sankční“ reakce státu: uložení a výkon trestu, trestního opatření...
 - „jiná kvalifikovaná reakce“ státu: upuštění od potrestání ...